

IQLIM O‘ZGARISHI VA UNING O‘ZBEKISTON TABIIY GEOGRAFIYASIGA TA’SIRI

Cho’liboyev Islom Ilhom o’g’li

Termiz davlat pedagogika instituti

Tabiiy va aniq fanlar fakulteti Geografiya va iqtisodiy bilim asoslari ta'lim yo'nalishi 3-bosqich 303-guruh talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada global iqlim o‘zgarishining O‘zbekiston hududidagi tabiiy-geografik tizimlarga, xususan, suv resurslari, ekotizimlar, qurg‘oqchil hududlar, o‘simlik va hayvonot dunyosiga bo‘lgan ta’siri tahlil qilinadi. Iqlim isishining asosiy sabablari, mavjud oqibatlar va mahalliy darajadagi moslashuv choralariga alohida e’tibor qaratiladi.*

Kalit so‘zlar: *iqlim o‘zgarishi, O‘zbekiston geografiyasi, qurg‘oqchilik, suv tanqisligi, ekologik muvozanat, cho‘llanish, moslashuv strategiyalari.*

Global iqlim o‘zgarishi insoniyatning eng dolzarb muammolaridan biri bo‘lib, u O‘zbekiston kabi kontinental iqlim sharoitiga ega mamlakatlar uchun ayniqsa sezilarli oqibatlar keltirib chiqarmoqda. Oxirgi o‘n yilliklarda kuzatilgan havo haroratining oshishi, yog‘ingarchilik rejimining o‘zgarishi, qurg‘oqchilik va ekologik inqirozlar bu jarayonning ko‘rinishlaridandir.

O‘zbekiston tabiiy geografik holati — tog‘li hududlardan to keng tekisliklargacha bo‘lgan murakkab tizimni qamrab oladi. Bu esa iqlim o‘zgarishining har xil mintaqalarda turlicha aks etishiga sabab bo‘lmoqda. Ayniqsa, Aralbo‘yi hududi, Qizilqum cho‘llari, Zarafshon vodiysi va tog‘li hududlar iqlim o‘zgarishiga nisbatan zaif bo‘lib qolmoqda.

So‘nggi yillarda:

- O‘rtacha yillik harorat 1–1,5°C ga oshdi, bu esa vegetatsiya davrining uzayishiga va suv bug‘lanishining ortishiga olib keldi;
- Qurg‘oqchilik va suv tanqisligi kuchaydi, ayniqsa, Amudaryo va Sirdaryo havzalarida;
- Ekotizimlar barqarorligiga putur yetdi – ayrim o‘simlik va hayvonot turlari yo‘qolish xavfi ostida;
- Cho‘llanish jarayonlari tezlashdi, yer degradatsiyasi va qumli bo‘ronlar soni oshdi.

Tog‘li hududlardagi muzliklarning erishi ham dolzarb masala bo‘lib, bu O‘zbekiston suv resurslariga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Muzliklar hajmining kamayishi daryolarning yil

davomida to‘yinishini pasaytirib, qishloq xo‘jaligi va ichimlik suvi ta‘minotida muammolar tug‘dirishi mumkin.

Qishloq xo‘jaligi iqlim o‘zgarishidan eng ko‘p zarar ko‘rayotgan sohalardan biridir. Sug‘orma dehqonchilik uchun zarur bo‘lgan suv miqdori kamaymoqda, ekinlar yetishtirish muddati va hosildorligi o‘zgarib bormoqda. Ayniqsa, paxta, g‘alla, meva-sabzavot yetishtirishda agrotexnik yondashuvlar qayta ko‘rib chiqilmoqda.

O‘zbekiston hukumati iqlim o‘zgarishiga qarshi kurash va moslashuv bo‘yicha bir qator strategik hujjatlar qabul qilgan. Xususan, “Yashil energetika”, suv tejoychi texnologiyalar, agrometeorologik monitoring tizimlarini joriy etish orqali salbiy oqibatlarni kamaytirishga intilmoqda.

Iqlim o‘zgarishi O‘zbekiston tabiiy geografiasining barcha komponentlariga bevosita va bilvosita ta‘sir ko‘rsatmoqda. Bu jarayon tabiatdagi muvozanatni buzib, ekologik, ijtimoiy va iqtisodiy muammolarning chuqurlashuviga olib kelmoqda. Shuning uchun ilmiy asoslangan monitoring, moslashuv strategiyalarini ishlab chiqish va ularni hayotga joriy etish iqlim xavflarini kamaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Faqatgina ilm-fan, davlat siyosati va jamoatchilik hamkorligida iqlim o‘zgarishining salbiy oqibatlariga bardoshli tizimlarni yaratish mumkin.

Iqlim o‘zgarishining O‘zbekiston tabiiy geografiasiga ta‘siri nafaqat tabiiy muhit, balki ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlik uchun ham dolzarb muammodir. Shu bois, quyidagi yo‘nalishlarda amaliy ishlar kuchaytirilishi zarur:

- Iqlim monitoringi va bashorat tizimlarini raqamlashtirish va yangilash;
- Suv resurslarini tejaydigan agrotexnologiyalarni keng joriy etish;
- Cho‘llanishga qarshi kurashda o‘rmonzorlar barpo etish va yer degradatsiyasini to‘xtatish bo‘yicha kompleks dasturni amalga oshirish;
- Yoshlar va aholini ekologik savodxonlikka yo‘naltirilgan ta‘lim dasturlarini kuchaytirish;
- Iqlim o‘zgarishi bo‘yicha ilmiy tadqiqotlarni moliyalashtirish va xalqaro hamkorlikni kengaytirish.

Mazkur maqola O‘zbekiston hududida kuzatilayotgan tabiiy-geografik o‘zgarishlarni chuqur anglashga va kelajakda yuzaga keladigan ekologik xatarlarni oldindan baholashga ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi. Shu orqali milliy barqarorlik va tabiiy boyliklardan oqilona foydalanish imkoniyati yuzaga keladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishi vazirligi hisobotlari, 2022–2024.
2. IPCC Sixth Assessment Report (AR6), 2023.
3. UNEP. *Climate Impact on Central Asia Ecosystems*, 2021.
4. Allamuratov, F. (2020). *O‘zbekiston tabiiy geografiyasi*. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
5. FAO. *Climate Smart Agriculture in Uzbekistan*, 2022.
6. GEF Project Documents: *Climate Adaptation in the Aral Sea Basin*, 2023.